

До разової спеціалізованої ради ДФ 58.053.048
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
(46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2)

РЕЦЕНЗІЯ

доктора психологічних наук, професора,
професора кафедри психології розвитку та консультування
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Шпак Марії Мирославівни

на дисертаційну роботу **Слободянюк Ольги Леонідівни**
на тему: «Освітній діалог як чинник становлення соціального інтелекту
майбутніх педагогів», представлену на здобуття наукового ступеня
доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки
за спеціальністю 053 Психологія

1. Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок з науковими програмами і планами.

Актуальність теми дисертаційного дослідження Слободянюк Ольги Леонідівни зумовлена необхідністю розвитку здатності студентської молоді розуміти психічні стани, потреби та мотиви поведінки інших людей, що сприяє успішності спілкування, ефективності соціальної взаємодії з іншими людьми. У зв'язку з цим, важливого значення набуває розвиток соціального інтелекту в майбутніх педагогів у процесі їх професійної підготовки. Це висуває певні вимоги до організації навчально-професійної діяльності майбутніх фахівців у закладах вищої освіти. Зокрема, потребує створення сприятливих психолого-педагогічних умов для діалогічної взаємодії викладачів та студентів в освітньому середовищі вищої школи, що сприятиме не лише суб'єкт-суб'єктній педагогічній взаємодії, розвитку комунікативної компетентності здобувачів освіти, а й становленню соціального інтелекту майбутніх педагогів. З огляду на зазначене, актуальність теми дисертаційного дослідження Слободянюк Ольги Леонідівни не викликає сумніву і стає дедалі важливішою з появою нових соціальних викликів.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації.

Дисертантка чітко обґрунтувала вибір теми, коректно визначила об'єкт і предмет дослідження, окреслила мету і завдання дослідження, які спрямовані на її досягнення і були реалізовані на різних етапах наукового пошуку.

Аналіз змісту дисертації дозволяє стверджувати, що наукові положення дисертаційної роботи є аргументованими, на високому рівні теоретико-методологічно обґрунтовані, висновки базуються на результатах емпіричного дослідження, їх кількісному і якісному аналізі. Надійність і достовірність результатів дослідження забезпечено використанням комплексу методів дослідження: теоретичних, емпіричних, математико-статистичних та інтерпретаційних.

Дисертантка глибоко вивчила джерельну базу і ґрунтовно проаналізувала наукову літературу з проблеми становлення соціального інтелекту майбутніх педагогів. Зауважимо, що список використаних джерел містить 289 найменувань, з них 87 – іноземною мовою. Це свідчить про широку обізнаність здобувачки з результатами наукових досліджень не лише вітчизняних, а й зарубіжних учених з проблеми дослідження.

Результати дисертаційної роботи впроваджено в навчальний процес 3 закладів вищої освіти, а саме: Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Житомирського державного університету імені Івана Франка, що підтверджено відповідними довідками, які подані у додатках.

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом їх обговорення на 15 науково-практичних конференціях різного рівня, зокрема Слободянюк Ольга Леонідівна брала участь у 9 міжнародних науково-практичних конференціях, 2 – всеукраїнських науково-практичних конференціях, 4 щорічних звітно-наукових конференціях професорсько-викладацького складу, аспірантів та студентів кафедри психології розвитку та консультування ТНПУ імені В. Гнатюка.

3. Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження.

Аналіз дисертаційної роботи дає змогу стверджувати, що Слободянюк Ольгою Леонідівною отримано важливі наукові результати, які відображають наукову новизну дослідження. Так, вперше розроблено структурно-функціональну модель становлення соціального інтелекту майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки за допомогою освітнього діалогу, виокремлено критерії та компоненти соціального інтелекту майбутніх педагогів: професійна спрямованість особистості (мотиваційно-ціннісний компонент), соціальні знання та уміння (когнітивний компонент), комунікативно-діалогічні вміння (інтерперсональний компонент) та рефлексивність (соціально-рефлексивний компонент); визначено та емпірично обґрунтовано психологічні чинники розвитку соціального інтелекту майбутніх педагогів. Цінним є те, що дисертанткою розроблено та апробовано програму розвитку соціального інтелекту у студентів – майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки «Культура професійного спілкування» у формі освітнього діалогу.

Заслуговує на увагу поглиблення та уточнення опису рівнів розвитку соціального інтелекту майбутніх педагогів, психолого-педагогічних умов становлення соціального інтелекту студентів за допомогою освітнього діалогу в процесі професійної підготовки. Схвальним вважаємо те, що дисертанткою розширено і доповнено показники соціального інтелекту майбутнього фахівця, удосконалено засоби його становлення у майбутніх педагогів.

4. Практичне значення результатів дослідження. Дисертаційна робота Слободянюк Ольги Леонідівни, безсумнівно, має важливе практичне значення. Основні теоретичні положення та отримані результати, запропонований комплекс психодіагностичних методик дослідження соціального інтелекту майбутніх педагогів та апробована розвивальна програма «Культура професійного спілкування» у формі освітнього діалогу можуть використовуватися у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів у закладах вищої освіти, в контексті діяльності психологічної служби вищої

школи, під час проектування індивідуальних освітніх траєкторій професійної підготовки майбутніх педагогів, а також з метою самоосвіти студентів.

5. Оцінка змісту, структури й оформлення дисертації.

Заслуговує на позитивну оцінку структура дисертації, яка складається з анотації (українською та англійською мовами), змісту, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

Чітка послідовність викладу матеріалу та логіка етапів проведення емпіричного дослідження демонструють розуміння дисертанткою теоретичних положень, методології науково-психологічного дослідження, знання методів вивчення окресленої наукової проблеми.

Аналіз змісту дисертаційної роботи Слободянюк Ольги Леонідівни дозволяє констатувати, що вона містить нові, раніше не захищені наукові положення, а отримані результати дослідження сприяють розв'язанню актуальної проблеми становлення соціального інтелекту майбутніх педагогів.

Ознайомлення зі змістом першого розділу «Теоретико-методологічна розробка проблеми соціального інтелекту на сучасному етапі розвитку науки» свідчить про ґрунтовне вивчення Слободянюк Ольгою Леонідівною наукових і методологічних основ досліджуваної проблеми. Дисертанткою опрацьовано психолого-педагогічну літературу та здійснено критичний аналіз наукових праць дослідників з проблеми дослідження, на основі якого сформульовано власне бачення проблеми дослідження соціального інтелекту майбутніх педагогів. Зокрема, проаналізовано сутнісні характеристики соціального інтелекту майбутнього фахівця у психологічному дискурсі; визначено зміст та структуру означеного поняття; виокремлено та обґрунтовано компоненти, критерії та показники розвитку соціального інтелекту майбутнього педагога. Охарактеризовано важливість діалогізації освітнього середовища та її вплив на становлення соціального інтелекту майбутнього педагога.

На підставі теоретичного аналізу психолого-педагогічних джерел визначено поняття «соціальний інтелект» майбутнього педагога як інтегральну

властивість, що визначає його професійну спрямованість, розкривається в ефективній діалогічній взаємодії та забезпечує процес цілісного становлення особистості майбутнього педагога як суб'єкта професійної діяльності. Важливою заслугою дисертантки вважаємо концептуальне обґрунтування дослідження соціального інтелекту студентів – майбутніх педагогів на засадах діалогічного підходу. Освітній діалог розглядається як процесуально-цілісне поле освітньої взаємодії, особливий простір розвитку та вдосконалення особистості майбутнього педагога. Дослідницею окреслено його основні три складові: 1) діалогічність викладача; 2) діалогічність навчального матеріалу (як фрагмента змісту освіти); 3) діалогічність студента.

У другому розділі дисертації «Емпіричне дослідження особливостей розвитку соціального інтелекту майбутніх педагогів» описано методичні засади емпіричного дослідження особливостей розвитку соціального інтелекту у студентів – майбутніх педагогів, а також рівень усвідомлення ними необхідності використання у процесі навчання освітнього діалогу; представлено основні результати емпіричного дослідження; здійснено аналіз отриманих даних із використанням методів математичної статистики.

До заслуг дисертантки відносимо вдало підібраний психодіагностичний інструментарій, який передбачав застосування десяти психодіагностичних методик та анкети діалогічної компетентності, розробленої авторкою. Схвальним вважаємо використання Слободянюк Ольгою Леонідівною комплексу методів математично-статистичної обробки емпіричних даних (визначення середніх значень і відсоткових співвідношень, дисперсії, стандартного відхилення, достовірності відмінностей за t-критерієм Стьюдента, кореляційний, факторний та множинний регресійний аналізи). Слід відзначити ґрунтовний аналіз та інтерпретацію результатів емпіричного дослідження. Узагальнення отриманих емпіричних показників дозволило дисертантці виокремити три рівні розвитку (низький, середній та високий) соціального інтелекту майбутніх педагогів, а за результатами факторного та множинного регресійного аналізів визначити найбільш вагомні психологічні чинники, які

впливають на розвиток соціального інтелекту майбутніх педагогів.

У третьому розділі «Психологічне забезпечення становлення освітнього діалогу як чинника розвитку соціального інтелекту у майбутніх педагогів» обґрунтовано структурно-функціональну модель становлення соціального інтелекту майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки у формі освітнього діалогу. Представлено зміст та структуру розробленої розвивальної програми «Культура професійного спілкування», спрямованої на становлення соціального інтелекту майбутніх педагогів, висвітлено методи та засоби освітнього діалогу, що сприяють її реалізації. Охарактеризовано мету та завдання формульованого етапу дослідження, проаналізовано результати апробації розвивальної програми.

Особливої уваги заслуговує розроблена Слободянюк Ольгою Леонідівною структурно-функціональна модель становлення соціального інтелекту майбутніх педагогів, яка містить цільовий, методологічний, організаційний, функціональний та результативний блоки. З метою перевірки її ефективності було проведено формульований експеримент, що передбачав розробку розвивальної програми, спрямованої на становлення соціального інтелекту майбутніх педагогів за допомогою освітнього діалогу, та її апробацію. За результатами формульованого експерименту виявлено позитивну динаміку рівнів розвитку соціального інтелекту в експериментальній групі досліджуваних, що довело ефективність її впровадження.

Глибокий і системний аналіз проблеми становлення соціального інтелекту майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки за допомогою освітнього діалогу, результати емпіричного дослідження дали змогу Слободянюк Ользі Леонідівні сформулювати достатньо обґрунтовані висновки до розділів та загальні висновки, які відображають цілісність та логічну завершеність дослідження, розв'язання поставлених завдань та досягнення визначеної мети.

Дисертаційна робота містить 39 таблиць та 22 рисунки, які виразно та наочно відображають отримані емпіричні дані та сприяють повноті сприймання

результатів дослідження. У додатках подано бланки психодіагностичних методик, математичні розрахунки, а також конспекти занять розвивальної програми, які будуть корисні для студентів, педагогів і практичних психологів.

Дисертація написана українською мовою, вирізняється науковим стилем викладу матеріалу. За своїм змістом, структурою, обсягом та оформленням дисертація відповідає чинним правилам і вимогам до такого виду наукових праць. Порушень академічної доброчесності у дисертаційній роботі та наукових публікаціях дисертантки не виявлено.

6. Повнота викладу наукових положень, висновків і результатів дисертації в опублікованих працях.

Основні положення та результати дослідження відображено дисертанткою у 15 публікаціях (13 з яких – одноосібні), зокрема: 6 статей у наукових фахових виданнях, з яких 2 – у закордонному науковому періодичному виданні, 3 – у наукових фахових виданнях України категорії Б, 1 – у колективній монографії, інші 9 публікацій – тези у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій. Зазначені наукові праці достатньо повно відображають основний зміст та отримані результати дисертаційного дослідження.

7. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи.

Загалом високо оцінюючи дисертаційне дослідження та наукові здобутки Слободянюк Ольги Леонідівни, зазначимо окремі дискусійні положення та висловимо зауваження й побажання щодо змісту роботи:

1. Серед показників інтерперсонального компонента соціального інтелекту майбутнього педагога дисертантка виокремлює діалогічність. При цьому зазначає, що в науковій літературі частіше використовується поняття «діалогічна компетентність» (с. 69). Вважаємо, що варто було б чітко сформулювати власне визначення змісту поняття «діалогічна компетентність» та детальніше пояснити розуміння його сутності в контексті вивчення освітнього діалогу як чинника становлення соціального інтелекту майбутніх педагогів.

2. У дисертаційній роботі обґрунтовано взаємозв'язок соціального та емоційного інтелекту особистості. Вважаємо, що необхідно було чітко визначити роль і місце емоційного інтелекту в структурі соціального інтелекту майбутнього педагога.

3. На нашу думку, у процесі емпіричного дослідження дисертантці варто було б визначити та проаналізувати гендерні відмінності розвитку соціального інтелекту у майбутніх педагогів. Такі емпіричні дані лише б збагатили практичне значення дисертаційної роботи.

Проте висловлені зауваження і побажання не впливають на загальну високу оцінку дисертаційного дослідження та не знижують її наукової цінності.

8. Загальний висновок.

Вищезазначене дає змогу констатувати, що дисертаційна робота Слободянюк Ольги Леонідівни «Освітній діалог як чинник становлення соціального інтелекту майбутніх педагогів» є завершеним, самостійним науковим дослідженням, яке вирізняється актуальністю, науковою новизною, має теоретичне й практичне значення. Дисертація відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка Слободянюк Ольга Леонідівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Рецензент:

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології розвитку
та консультування
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Марія ШПАК